

ESKİŞEHİR İLİNDEKİ BEKTAŞI DERGÂHLARININ İNANÇ TURİZMİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ*

EVALUATION OF BEKTASHI DERVISHES IN ESKİŞEHİR
PROVINCE WITHIN THE SCOPE OF FAITH TOURISM

DUYGU YETGİN AKGÜN**

Sorumlu Yazar

AYSEL KAYA***

Öz

Eskişehir, son yıllarda yerel yönetimin çabaları ile turistik bir merkez haline gelmiştir. Şehir turizmine hizmet eden birçok müze, tarihi yapı, park ve turistik faaliyetin yanı sıra il genelinde camiler, mescitler, türbeler, külliye, kiliseler, mabetler ve mezarlıklar gibi inanç turizmi için önemli cazibe merkezleri bulunmaktadır. Eskişehir'deki bu dini yapılar, tarihsel süreç içinde farklı dinler ve mezhepler gibi Mevlevi, Kalenderi ve Bektaşî dergâhlarına da yurt olmuştur. Mevlevi dergâhları şehir merkezinde bulunmaktadır. Ancak Seyitgazi ilçesi, Selçuklu ve Osmanlı'nın ilk dönemlerinde, Kalenderi-Bektaşî topluluğu için bir dini merkez konumunda olup bu bölge birçok dini mirası içerisinde barındırmaktadır. Bölgenin Türkleşmesinde ve İslamiyet'in yayılmasında etkili olan Bektaşî dervişlerinin türbeleri ve külliye hem somut hem de somut olmayan kültürel miras bakımından inanç turizm potansiyeli oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle bu bölgedeki Bektaşî dergâhlarına yapılacak ziyaretlerin şehir turizmine alternatif olabileceği düşünülmüş, ancak bu merkezlerin şehre gelen yerli turistlere yönelik tur programlarında yer almadığı görülmüştür. Bu çalışmanın amacı, turist rehberlerinin perspektifinden Eskişehir ilindeki Bektaşî dergâhlarının inanç turizmi kapsamında değerlendirilmesidir. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada turist rehberlerinin destinasyonun tanıtımında ve turistleri bilgilendirmede önemli rol üstlenmesinden hareketle Eskişehir ilinde turist rehberliği yapan 16 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler, nitel veri analiz programı MAXQDA'ya aktarılarak tümdengelsel tematik analiz yapılmıştır. Çalışma sonucunda Eskişehir'de şehir turizminin hakim olduğu, Seyitgazi'de bulunan Seyyid Battal Gazi Külliyesi, Şeyh Şücaeddin Veli Türbesi, Üryan Baba Türbesi ile Himmet Baba Türbesi'nin inanç turizmi kapsamında değerlendirilebileceği, adı geçen Bektaşî dergâhlarının tanıtımının yetersiz olduğu ve tur programlarında yer almadığı, turist rehberlerinin bu konuda eğitim almaya istekli oldukları tespit edilmiştir. Bu çalışma Eskişehir'de Bektaşî dergâhlarının yer aldığı bir inanç rotası

Araştırma Makalesi / Künye: YETGİN AKGÜN, Duygu, KAYA, Aysel. "Eskişehir İlindeki Bektaşî Dergâhlarının İnanç Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 112 (Aralık 2024), s. 247-262. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1534509>

* Bu çalışma, "Eskişehir İlinin İnanç Turizm Potansiyelinin Turist Rehberleri Perspektifinden Değerlendirilmesi" adlı ve 2207E069 numaralı Yayın ve Araştırma Teşvik Projesi kapsamında Anadolu Üniversitesi tarafından desteklenmiş olup Pamukkale Üniversitesi tarafından Denizli'de düzenlenen V. Ulusal Turist Rehberliği Kongresi'nde sunulmak üzere özet bildirisi olarak yayımlanmıştır.

** Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, E-mail: dyetgin@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9909-4523.

*** Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, E-mail: aysely@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1296-1074.

oluşturulmasına ve tanıtılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca inanç turizmi rotası ile şehir turizmine alternatif oluşturabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnanç Turizmi, Bektaşilik, Turist Rehberleri, Eskişehir, Seyitgazi.

Abstract

Eskişehir has become a tourist centre with the efforts of the local administration in recent years. In addition to many museums, historical buildings, parks and touristic activities serving the city tourism, there are important attraction centres for religious tourism such as mosques, masjids, tombs, complexes, churches, shrines and cemeteries throughout the province. These religious buildings in Eskişehir have been home to Mevlevi, Kalenderi and Bektashi lodges as well as different religions and sects in the historical process. Mevlevi lodges are located in the city centre. However, Seyitgazi district was a religious centre for the Kalenderî-Bektashi community in the Seljuk and early Ottoman periods and this region contains many religious heritage. The tombs and complexes of Bektashi dervishes, who were effective in the Turkification of the region and the spread of Islam, constitute a potential for faith tourism in terms of both tangible and intangible cultural heritage. From this point of view, it was thought that visits to Bektashi lodges in this region could be an alternative to city tourism, but it was seen that these centres were not included in the tour programmes for domestic tourists coming to the city. This study aims to evaluate the Bektashi dervish lodges in Eskişehir within the scope of faith tourism from the perspective of tour guides. In this study, in which qualitative research method was adopted, semi-structured interviews were conducted with 16 people working as tour guides in Eskişehir province, based on the important role of tour guides in promoting the destination and informing tourists. The data obtained from the interviews were transferred to the qualitative data analysis programme MAXQDA and deductive thematic analysis was carried out. As a result of the study, it was determined that city tourism is dominant in Eskişehir, Seyyid Battal Gazi Complex, Tomb of Seyh Sücaeddin Veli, Tomb of Üryan Baba and Tomb of Himmet Baba in Seyitgazi can be evaluated within the scope of religious tourism, the promotion of the mentioned Bektashi lodges is insufficient and they are not included in tour programmes, and tourist guides are willing to receive training on this subject. This study will contribute to the creation and promotion of a faith route that includes Bektashi lodges in Eskişehir. In addition, it is thought that it can create an alternative to city tourism with a faith tourism route.

Key Words: Faith Tourism, Bektashism, Tour Guides, Eskişehir, Seyitgazi.

Giriş

İstanbul, Ankara, Konya ve Bursa gibi önemli şehirlere yakın olan Eskişehir; coğrafi konumu, tarihî ve doğal güzellikleri, sosyo-kültürel değerleri, gelişmiş şehircilik anlayışı, üç büyük üniversitesi, sanat, eğlence yaşamı ve ulaşım kolaylıkları gibi çekici faktörleriyle turizm sektörü açısından önemlidir. Aynı zamanda son yıllarda yerel yönetimin çabaları ile şehir turizmi gelişmiş ve Eskişehir yerli turistler için önemli bir turistik destinasyon haline gelmiştir. Beş bin yıllık geçmişe sahip olan şehir, farklı dinlere mensup birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.

Eskişehir şehir turizmi ile öne çıkan bir destinasyondur. Son yıllarda Eskişehir'e düzenlenen paket turlarla gelen yerli turist ve günübirlikçiler, şehir merkezindeki parkları ve müzeleri ziyaret etmektedir. Alanyazın incelendiğinde Eskişehir özelinde yapılan araştırmaların şehir turizmine alternatif çözümler aradığı görülmektedir. Seçilmiş (2011) Eskişehir'de turizminin gelişmesini etkileyen sorunları ele alan araştırmasında ürün çeşitlendirme konusunun öne çıktığını tespit etmiştir. Bu bağlamda şehrin kültür turizmi (Üsküdar, 2012; Üsküdar - Çakır - Temizkan, 2014), endüstriyel miras turizmi (Yılmaz, 2014), medikal turizm (Güner ve Temizkan, 2022), termal turizm potansiyeli (Yılmaz - Yetgin, 2017; Dinçer, 2018; Parlaktuna - Dinçer, 2019), tema parkı olarak Eskişehir (Fındıklı, 2021) ve şehir markalaşması (Özsöz, 2018) üzerine araştırmalar yapılmıştır. Alanyazında turistik ürün çeşitlendirme bağlamında

inanç turizmi (Usta, 2005; Tapur, 2009; Güzel, 2010; Avcı, 2011; Bulut, 2012; Ünal, 2014; Carboni - Perelli - Sistu, 2014; Harunoğulları, 2016; Gümüş - Belber, 2019; Güzel - Köksal - Şahin, 2019; Işık, 2022; Oruç Çetiner, 2022) çalışmaları mevcuttur. Şenel ve Kılıç (2021) Eskişehir'in inanç turizmini Odunpazarı örneği üzerinden değerlendirmiştir.

Eskişehir il sınırları içinde camiler, mescitler, türbeler, külliyeler, kiliseler, mabetler, mezarlıklar ve nekropoller bulunmaktadır (Aktaş, 2020). Eskişehir ilinin inanç turizmi potansiyeline bakıldığında Kurşunlu Külliyesi ve Alaaddin Camii gibi Mevlevi dergâhlarının şehir merkezinde yer aldığı, ancak bu merkezlerin inanç turizmi bağlamında değerlendirilmediği görülmektedir. Son yıllarda özellikle iç turizm hareketliliğinin yoğun olduğu bir yer olan Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi (Sezgin - Düz, 2018) sahip olduğu evrensel ve önemli kültürel miras alanları ile 2012 yılında UNESCO'nun Dünya Miras Geçici Listesi'ne girmiştir (Kavak, 2012). Mevlevi dergâhları dışındaki inanç turizm merkezleri içerisinde, Bektaşî dergâhları öne çıkmaktadır. Bu kapsamda Seyyid Battal Gazi (Küçükcan, 2005; Say, 2006; Küçükcan, 2009; Şahin, 2010; Çifçi - Akova, 2016; Ekimci, 2017; Altınsapan - Yılmazyaşar, 2021), Şucaeddin Veli Türbesi (Aydın, 1971; Yılmaz, 2006; Yıldız, 2006; Doğruer, 2006; Denkinalbant, 2010; Say, 2010; Ersal, 2013; Köksal, 2017), Üryan Baba Türbesi (Altınsapan - Say - Gerengi, 2012; Aydın - Akça - Tubay, 2013) ve Himmet Baba Türbesi (Parman - Altınsapan, 2001) ile ilgili çalışmalar tarih, arkeoloji ve sanat tarihi alanlarında yoğunlaşmıştır. Çerkez, Halaç ve Gülşen (2022) mimari yapıların inanç turizmindeki önemini Şucaeddin Veli'yi anma etkinlikleri üzerinden incelemiştir. Bu araştırma Eskişehir ilindeki Bektaşî dergâhlarını inanç turizmi bağlamında değerlendirmeye odaklanarak alanyazındaki bu boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Çalışmanın amacı, turist rehberlerinin perspektifinden Eskişehir ilindeki Bektaşî dergâhlarının inanç turizmi kapsamında değerlendirilmesidir. Bu amacı takiben, bu çalışma sunacağı öngörüler ile sektöre ve yerel yönetimlere pratik anlamda, akademiye de teorik anlamda katkılar sağlayacaktır. Ayrıca Eskişehir'de Seyitgazi ve çevresinde yer alan Bektaşî dergâhlarının inanç turizmi kapsamında değerlendirilerek şehir turizmine alternatif olarak geliştirilip geliştirilemeyeceğine yönelik uygulayıcılara bir durum tespiti sunacaktır. Bu bağlamda şehir turizminin olumsuz etkileri arasında sayılabilecek gününbirlik ziyaretler veya geceleme sürelerinin kısa olması, sadece şehir özelinde gerçekleştirilen turistik faaliyetlerin ilçelere yayılmaması gibi sorunlara, inanç turizm merkezlerinin çözüm olabileceği düşünülmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Eskişehir'de İnanç Turizmi Merkezleri

Kutsal sayılan mekanları ziyaret etme amaçlı yapılan turizm çeşidi olan inanç turizmine yönelik alanyazında çeşitli tanımlar mevcuttur. Tezcan (2023) inanç turizmini "insanoğlunun kendisi için kutsal kabul ettiği destinasyonları ziyaret etmek, ruhani açıdan rahatlamak ve dini paydaşları ile bir araya gelmek için çıktığı seyahat" şeklinde tanımlamıştır. Ayaz ve Eren (2020) inanç turizmini "bir din için kutsal sayılan yerlere ziyaret, toplantı ve törenlere katılma veya bunları izleme, dini görevlerin bir parçası olan hac ibadetini yerine getirme gibi nedenlerle ortaya çıkan seyahat ve konaklamaların oluşturduğu bir turizm olayı" şeklinde tanımlayarak hac seyahatine vurgu yapmıştır. Kutsal yerlerin bu dinlere mensup turistlerce ziyaret edilmesinin, turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi inanç turizmi olarak tanımlanmaktadır (Sargin, 2006). Diğer bir tanıma göre inanç turizmi, bireylerin farklı dinler için önemli

olan inanç merkezlerini görmek amacıyla gerçekleştirdikleri turizm çeşididir (Sevinç - Azgün, 2012).

Dini temelli seyahatler, turistlerin içsel bakımdan rahatlamalarını ve daha huzurlu olmalarını sağlayabilmektedir (Güzel, 2010; Kalyoncu Yolaçan, 2022). İnanç turizminde çeşitli dini ritüellere katılmak gibi spiritüel amaçlarla ziyaret edilen destinasyonlarda kültürel mirasın da ön plana çıktığı görülmektedir (Kalyoncu Yolaçan, 2022). Turistler, seyahat ettikleri destinasyondaki diğer turizm faaliyetlerden de yararlanabilmektedirler. İnanç turizmi için belirli bir ay veya mevsimin olmaması, yılın on iki ayına da yayılabilecek bir özelliğe olması, ziyaret edilen bölge halkına, konaklama ve diğer işletmelere ekonomik katkı sağlayacağı gibi yerel halka da uzun vadeli bir gelir kaynağı oluşturabilmektedir (Şenel - Kılıç, 2020).

Bu araştırma Eskişehir ilinin Seyitgazi ilçesinde yer alan Bektaşî dergâhlarını inanç turizmi bağlamında değerlendirmeye odaklandığı için bu kısım Eskişehir ile sınırlandırılmıştır. Eskişehir'deki inanç turizmine ilişkin bazı çalışmaların önem arz ettiği tespit edilmiştir. Uysal (2019) çalışmasında, Eskişehir halkının inanç turizmini kentin turistik gelişimi için bir fırsat olarak gördüğünü tespit etmiştir. Aktaş (2020) Eskişehir ilinde turistik değeri olan camiler, mescitler, türbeler, külliyele, kiliseler, mabetler, mezarlık ve nekropollerden bahsettiği çalışmasında, farklı dinlere ait ibadethanelerin, kutsal yerlerin yan yana olması ve günümüzde de ayakta kalmalarını Eskişehir ilindeki medeniyetlerin bu zamana kadar hoşgörü ve saygı çerçevesi doğrultusunda ilerlediğine değinmiştir. Şenel ve Kılıç (2020) Eskişehir'in Odunpazarı ilçesinde bulunan yatır ve türbelerin Eskişehir turizmine yapmış olduğu katkıyı belirlemeye çalışmıştır. Bir başka çalışmada ise Üsküdar (2012) kültür turizmi ile ilgili kavramlar altına inanç merkezlerini de almış ve Eskişehir'in kültür turizmi unsurlarının diğer şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahip olduğunu tespit etmiştir. Küçükcan (2020) Eskişehir'in inanç turizmi potansiyelinin geliştiğini belirterek Seyitgazi ilçesine vurgu yapmıştır. Ekimci (2017) Seyyid Battal Gazi Tekkesi'nin tarihsel sürekliliğini ve koruma sorunlarını ele almıştır. Akyürekli (2020) araştırmasında Seyyid Battal Gazi Türbesi'nin inanç turizminde değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Eskişehir ilk dönem Alevi inanç yapılanmasının önemli merkezlerinden biridir (Karamustafa, 2011). Bu nedenle çalışmada Eskişehir'deki Bektaşî dergâhları ele alınmıştır.

1.2. Eskişehir'de Bektaşî Dergâhları

Eskişehir ilinin Seyitgazi ilçesi, Selçuklu ve Osmanlı'nın ilk dönemlerinde, Kalenderî dervişlerinin örgütlendiği ve Kalenderî-Alevi Bektaşî topluluğunun geleneklerini sürdürmesine olanak sağlayan bir dini merkez konumundadır. Bunun sebebi o dönemin Sünnî İslam inancına bağlı sultanlarının, bölgeye yerleştirilen Türkmenlerin manevi şahsiyetlerine önem verdiklerini göstermek üzere Seyyid Battal Gazi, Şücâeddin Velî ve Uryân Baba tekkelerini inşa ettirmeleridir (Say, 2006; Say, 2010; Karamustafa, 2011). Tarihsel nitelikleri ile de kalıcılaşan bu şahsiyetlerin türbelerine yapılan inanç temelli ziyaretlerin ana amaçlarından biri de Hacı Bektaş Velî'ye duyulan sevgi ve bağlılığın gelenekleşmesidir (Küçükcan, 2020). Seyitgazi'de bulunan inanç turizmine yönelik kültürel varlıklar Seyyid Battal Gazi Türbesi ve Külliyesi, Seyyid Şeyh Şücâeddîn Velî Türbesi ve Külliyesi, Üryan Baba Türbesi ve Himmet Baba Kûmbeti'dir (Yüksek - İstanbullu Dinçer - Dinçer, 2019).

Seyyid Battal Gazi Türbesi ve Külliyesi

Seyyid Battal Gazi (661-750) Alp, Eren ve Gazi kimliğiyle İslamiyetin

yayılmasında ve Anadolu'nun Türkleşmesinde etkili olan ve Bizans Devleti içinde yer alan Nacoleia'da (bugünkü Seyitgazi) şehit olan bir komutandır. Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat'ın annesi Ümmühan Hatun, gördüğü bir rüya üzerine buraya bir türbe ve sonrasında cami yaptırmıştır. 13. yüzyılda yaptırılan bu külliye dolayısıyla, Bizans dönemindeki Nacoleia, Seyitgazi adını almıştır. Külliye ziyaret eden Fatih Sultan Mehmet, II. Beyazıt, Sultan I. Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve IV. Murat külliye hem gerekli tamiratları yaptırmış hem de zaman içerisinde medrese, imarethane, tekke ve dergâh gibi eklentilerle yapıyı genişletmiştir. Matrakçı Nasuh'un Seyitgazi minyatürlerinde genel anlamda ilçenin görüntüsünde külliye ön plandadır. Seyitgazi'nin Üçler Tepesi üzerinde kurulan bu külliye, Osmanlı döneminde, birden fazla dini topluluğun inanç geleneklerine hizmet etmiştir. Bölgeye gelen Türk nüfusun İslamlaşma sürecinde, Kalenderî-Alevî-Bektaşî geleneğinin dini merkezi olmasının başlangıcı, Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelişinde Seyyid Battal Gazi Türbesi'ni ziyaret etmesine ve burayı sahiplenmesine dayanmaktadır (Doğru, 1992; Küçükcan, 2009; Say, 2006; Ekimci 2017; Akyürekli, 2020; Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024). Günümüzde külliye içerisinde Seyyid Battal Gazi Türbesi, mescid (Cami), medrese, aşevi (imaret), ekmek evi, Bektaşî Dergâhı, Kırklar Odası, Zikir Odası, Çoban Baba Türbesi, semahane (türbedar odası), çilehane, Kesikbaşlar Türbesi, Mihaloğlu Ahmed ve Mehmed Beylerin kabirleri, Aynı Ana (Kadıncık Ana) Türbesi ve Ümmühan Hatun Türbesi ile Halife Meydanı yer almaktadır (Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024).

Şeyh Şücaeddin Veli Türbesi ve Külliyesi

Velâyetname-i Sultan Şeyh Şücaeddin'e göre Şeyh Şeyh Şücaeddin 15. yüzyılın ilk yarısında yaşamış Kalenderî ve Abdal topluluk üzerinde etkili bir alp-eren gazidir (Say, 2006). Seyitgazi'deki tekkesine yerleşmeden önce Bursa, Ankara, Kütahya ve Manisa çevrelerindeki zaviyelerde yaşadığı ve Balkan coğrafyasında da etkili olduğu bilinmektedir. Balkanlardaki tanınırlığını sağlayan etken, Otman Baba gibi derviş ve şeyhlerle ilişkisinin olmasıdır. Otman Baba'nın Balkanlara gitmeden önce Seyitgazi civarında dolaştığı ve Şeyh Şücaeddin Veli'yi pîr olarak kabul ettiği menkıbelerde yer almaktadır (Ocak, 1999; Ersal, 2013; Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024).

Şeyh Şücaeddin'in müritleri "Uryan Şucâiler" olarak adlandırılmaktadır. Şucâeddin Veli adına 1517 yılında külliye yaptıran kişi Timurtaş Paşa'nın oğlu Mürvet Ali Paşa'dır. Külliye içerisinde ilk olarak Dervişler evi, mutfak, erzak evi ve fırın bölümleri mevcuttur. Şeyh Şücaeddin'in vefatı üzerine Mürvet Ali Paşa türbesini de yaptırmıştır. Kendi türbesi de külliye içerisinde yer almaktadır. Cami kısmı 1893 yılında eklenmiştir. Dönemler içerisinde çeşitli restorasyon işlemleri yapılsa da 2013 yılında Eskişehir'in Türk Dünyası Kültür Başkenti seçilmesi ile birlikte Türk Dünyası Vakfı tarafından yenilenmiştir. Günümüzde Arslanbeyli Köyü'nde yer alan külliye sekizgen prizma biçimli iki türbe, cami ve sosyal mekanların bulunduğu bir binadan oluşmaktadır. Bu külliye Seyitgazi ve civarında bulunan Bektaşî dergâhları arasında Seyyid Battal Gazi'den sonra başta gelen kutsal mekândır (Türk Dünyası Vakfı, 2024).

Üryan Baba Türbesi

Kalenderî inancının temel prensiplerinden biri olan üryanlık, çıplak gelinen dünyadan çıplak gitme felsefesine dayanmaktadır (Aydın - Akça - Tubay, 2013). Üryan Baba hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamakla beraber Sultan Şücaeddin'in halifesi Ahmed Üryan Baba olduğu tahmin edilmektedir. Yarı çıplak bir Kalenderî şeyhi olan Üryan Baba yaşadığı dönemde oldukça önemli bir Kalenderî dervişidir (Altınsapan

- Say - Gerengi, 2012). Seyitgazi ilçesinin Yazıdere Köyü'ndeki mezarlığa bitişik bulunan yapı topluluğunda sekizgen planlı türbe ve imaret yer almaktadır. Kitabesi olmasa da bu yapı 16. yüzyıla tarihlenmektedir (Altınsapan - Parla, 2004).

Himmet Baba Kümbeti

Seyitgazi ilçesi içerisinde yer alan Himmet Baba Kümbeti, bulunduğu yerleşim yeri olan Kümbet Köyü'ne adını vermiştir. Bu bölgenin Türkleşmesi için gayret gösteren Himmet Baba, tarım ve imar faaliyetleri ile bölgenin kalkınmasına katkı sağlamıştır. Adına yaptırılan kümbet, sekizgen planlı ve çift katlıdır. 13. yüzyıla tarihlenen yapısı ile Eskişehir ilinde 13.-16. yüzyıllar arasında inşa edilmiş olan sekiz adet sekizgen yapı kümbetin en eski örneğidir. Türbenin gövdesi tuğla külahla örülmüştür. Bir kısmı toprak altında kalan yapıda devşirme malzemeler de kullanılmıştır. Giriş kapısında yer alan Bizans dönemine ait mermer parçalar gibi yapının inşasında Frig, Roma ve Bizans dönemlerinden kalma malzemeler de kullanılmıştır (Parman - Altınsapan, 2001; Toruk, 2014).

2. Yöntem

Bu araştırmanın amacı, turist rehberlerinin perspektifinden Eskişehir ilindeki Bektaşî dergâhlarının inanç turizmi kapsamında değerlendirilmesidir. Eskişehir'de Bektaşî dergâhlarının inanç turizmi kapsamında değerlendirilerek şehir turizmine alternatif olarak geliştirilip geliştirilemeyeceğine yönelik turist rehberlerinin görüşlerini alarak bir durum tespiti yapmak için nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır.

2.1 Veri Toplama Aracı ve Katılımcılar

Turist rehberlerinin, destinasyonun tanıtımındaki etkisi ve turistleri bilgilendirmedeki önemi tartışılmaz bir gerçektir. Eskişehir'e gelen yerli turist gruplarına rehberlik eden bu kişilerin gelen turist ile seyahatleri boyunca iletişim halinde olması, araştırmacıları turist rehberlerinin görüş ve düşüncelerini öğrenmeye itmiştir. Bu çalışmada, turizmin gelişmesinde ve destinasyonun tanıtılmasında etkili olan 16 turist rehberinin görüşlerine başvurulmuştur. Bu kapsamda Eskişehir ilinde turist rehberliği yapan kişilerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Alanyazındaki inanç turizmi, Bektaşîlik ve Eskişehir'deki Bektaşî dergâhlarına ilişkin çalışmalar incelendikten sonra görüşme soruları araştırmacılar tarafından hazırlanmış ve Eskişehir'de turist rehberliği yapmış olan akademisyenlerden uzman görüşü alınmıştır. Çalışmanın amacına hizmet etmeyeceği düşünülen sorular çıkarılarak yarı yapılandırılmış görüşme formuna son hali verilmiştir. Bu çalışmaya başlanmadan önce, Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 329679 protokol numaralı onay alınmıştır.

Görüşmeler 2023 yılının Nisan-Ağustos aylarında gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılardan telefon ile randevu alınmış, kendilerine görüşmenin amacı, nerede ve nasıl yapılacağı ve ortalama ne kadar süreceği ile ilgili ön bilgiler verilmiştir. Görüşme esnasında katılımcılara öncelikle gönüllü katılım formu verilerek beyanları ve izinleri alınmıştır. Ayrıca isimlerinin gizli kalacağı belirtilmiş ve yanıtlarının sadece bu çalışmada kullanılacağı açıklanmıştır. Katılımcılara genel olarak inanç turizmi ve Bektaşîlik hakkında bilgi verilerek açık uçlu soruları Eskişehir iline göre değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların izni doğrultusunda ses kayıtları alınmıştır. Daha sonra elde edilen ses kayıtlarının deşifreleri araştırmacılar

tarafından yapılmıştır. Araştırmaya katılan turist rehberlerinin demografik ve mesleki deneyimlerine ait bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri ve Mesleki Deneyimleri

Kod	Cinsiyet	Yaş	Mesleki Deneyim Yılı	Eskişehir’de Yılda Ortalama Çalışma Gün Sayısı
K1	Erkek	38	5	15
K2	Erkek	26	1	120
K3	Erkek	31	8	30
K4	Kadın	32	7	40
K5	Erkek	37	14	100
K6	Erkek	41	5	50
K7	Erkek	27	5	50
K8	Erkek	54	4	80
K9	Erkek	51	33	60-70
K10	Erkek	30	6	20-30
K11	Kadın	42	3	80
K12	Erkek	40	4	50
K13	Erkek	40	2	120
K14	Erkek	25	3	100
K15	Kadın	25	3	200
K16	Kadın	42	16	15

Tablo 1’de görüldüğü gibi görüşme yapılan katılımcıların 12’si erkek 4’ü kadındır. Katılımcılardan 11’i 25-40 yaş aralığında, beşi 41-54 yaş aralığındadır. Mesleki deneyimlerine bakıldığında 13 turist rehberinin 1-10 yıl, iki turist rehberinin 11-19 yıl, bir turist rehberinin ise 20 yıldan fazla süredir rehberlik yaptığı belirlenmiştir. Eskişehir’deki çalışma süreleri ise sekiz katılımcının 1-50 gün, dört katılımcının 51-100 gün, dört katılımcının 101 gün ve üstü şeklindedir.

2.2. Verilerin Analizi

Araştırmacıların deşifre edilmiş görüşme metinlerini dikkatlice okunmasının ardından metinler MAXQDA 22’ye aktarılmıştır. Bu program nitel araştırmalar için verilerin analizinde ve görselleştirilmesinde araştırmacıya yardımcı olan profesyonel bir veri analiz programıdır. Verilere tümdengelimsel tematik analiz yapılmıştır. Elde edilen kodlar, araştırma soruları doğrultusunda oluşturulan temalar altında toplanmıştır. Bu temalar;

1. Eskişehir’deki inanç turizmi merkezlerinin bilinirliği ve tur programlarındaki yeri
2. Bektaşilik ve Bektaşî dergâhlarına yönelik farkındalık

3. Bektaşı dergâhlarının inanç turizmi kapsamında değerlendirilmesine yönelik görüş ve öneriler

Patton (2018) bir araştırmada, kabul edilebilir örneklem büyüklüğü alt sınırı da dikkate alınarak verilerin birbirini tekrar etmeye başladığı ve artık farklı bir veriye ulaşamadığı noktada veri toplama sürecinin sonlandırılması gerektiğini belirtmektedir. Bu çalışmada da 16 kişiden toplanan veriler yeterli bulunmuştur. Katılımcılara K1 ile K16 arasında kodlar verilmiştir.

2.3. Geçerlik ve Güvenilirlik

Nitel araştırma yönteminin kendine özgü yapısı vardır. Lincoln ve Guba (1985) geçerlilik ve güvenilirlik kavramları yerine yeni kavramların kullanılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda çalışmanın *inandırıcılığı* sağlamak için araştırma sorularının hazırlanmasında ve verilerin kodlanması aşamasında uzman görüşü alınmıştır. Kodlayıcılar birbirinden ayrı şekilde çalışmışlar ve görüş birliği sağlamışlardır. Gönüllü katılımcılar ile görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış ve öncesinde bu konuyla ilgili tüm detaylar konuşulmuştur. Bu görüşmelerin tam deşifresi yapılmıştır. Araştırmacılar, verilerinin yoğun oluşu, veri analiz sürecini kısaltılması ve verilerin kontrol edilmesini kolaylaştırması için bu çalışmada MAXQDA 2022 programında analiz yapmış, bu programla kodlar ve temalar belirlemişlerdir. Bu şekilde inandırıcılık kriteri sağlanmıştır.

Araştırma bulgularının sunumunda katılımcıların görüşlerini içeren doğrudan alıntılara yer verilmiş ve görüşmeler esnasında hatırlatıcı notlar tutulmuştur. Bu şekilde *aktarılabirlik* kriteri sağlanmıştır. Araştırmacılar veri toplama aşamasına dahil olarak not almışlardır. Aynı zamanda çalışmada yazarlar veri toplama ve veri analiz sürecinin tüm aşamalarına dahil olmuş ve iç denetim gerçekleştirilmiştir. Böylelikle *tutarlılık* sağlanmıştır. *Doğrulanabilirlik* kriteri için veriler ayrı ayrı okunmuş, farklı kodlayıcılar tarafından inanç ve ön yargılarının etkisinde olmadan tarafsız bir şekilde kodlamaları gerçekleştirmişlerdir. Böylelikle yanlılık riski azaltılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Eskişehir'deki İnanç Turizmi Merkezlerinin Bilinirliği ve Tur Programlarındaki Yeri

Katılımcılara (1) “Eskişehir'deki tur programlarında hangi inanç merkezleri yer alıyor?” (2) “Hangi inanç merkezleri hakkında yeterli bilgi sahibisiniz?”, ve (3) “Hangi inanç merkezlerini ziyaret ettiniz?” şeklinde sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların ziyaret ettikleri, tur programlarında yer alan inanç merkezleri Tablo 2'de verilmiştir. Eskişehir'deki tur programlarında en fazla yer alan inanç merkezi Kurşunlu Külliyesi'dir (16). Burasını Seyyid Battal Gazi Külliyesi (4) Alaaddin Cami (3) takip etmektedir. Katılımcıların bu temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir:

- *Günübirlik turlarda yalnızca Kurşunlu Külliyesi. Seyyid Battal Gazi Türbesi de önemli ancak günübirlik turlarda bu nokta programlarda bulunmuyor. (K14)*
- *Gerçekleştirilen turlarda Odunpazarı'nda bulunan Kurşunlu Külliyesi'ne öncelik tanıyorum, turistler için Odunpazarı'nın kendine özgü çekiciliği olduğundan burada bulunan inanç merkezinin de ilgi çekeceğini düşünüyorum. (K1)*

Tablo 2: Eskişehir’deki İnanç Turizmi Merkezleri

	(1)	(2)	(3)
Eskişehir’deki İnanç Merkezi	Eskişehir’deki Tur Programlarında Yer Alan İnanç Merkezleri	İnanç Merkezlerinin Tanınırlığı/Bilinirliği	Katılımcıların Ziyaret Ettikleri İnanç Merkezleri
Kurşunlu Külliyesi	16	16	16
Yazılıkaya	-	13	16
Pessinus	-	3	11
Sivrihisar Ermeni Kilisesi	2	5	10
Sivrihisar Ulu Cami	2	5	10
Seyyid Battal Gazi Külliyesi	4	6	9
Alaaddin Cami	3	10	6
Yunus Emre Türbesi	2	4	5
Şeyh Şucâeddin Veli Türbesi	2	3	3
Üryan Baba Türbesi	-	3	3

İnanç turizmi merkezleri hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları sorulduğunda katılımcıların en fazla Kurşunlu Külliyesi (16), Yazılıkaya (13) ve Alaaddin Cami (10) hakkında bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Bu temaya ilişkin örnek ifadeler aşağıdaki gibidir:

Kurşunlu Külliyesi. Külliye anlatımım daha çok Osmanlı tarihi ve mimari içerikli. İnanç turizmi kapsamında ise 10 dakikalık Mevlevilik ve Matbah-ı Şerif anlatımı yapıyorum. Matbahdaki uygulamalardan bahsediyorum, muftağın Mevlevilik eğitimindeki yerini anlatıyorum. (K3)

Yazılıkaya ve Kurşunlu Külliyesi ile ilgili daha çok bilgim var. Sivrihisar Ulu Camisi’ni de anlatabilecek yeterlilikteyim. Ama onun dışındakiler, yani Seyyid Battal Gazi Türbesi, Şucaeddin Veli Türbesi ve Pessinus konusunda kendimi geliştirmem gerekiyor. (K2)

Ziyaret edilen inanç merkezleri, sırasıyla Kurşunlu Külliyesi (16), Yazılıkaya (16), Pessinus (11), Sivrihisar Ermeni Kilisesi (10) ve Sivrihisar Ulu Cami’dir (10). Bu temaya ilişkin örnek ifadeler aşağıdaki gibidir:

Kurşunlu Külliyesi ve Mevlevihanesi, Battal Gazi Külliyesi ve Türbesi, Yazılıkaya, Sivrihisar Ermeni Kilisesi, Sivrihisar Ulu Cami gibi inanç merkezlerini gezdim. (K13)

Kurşunlu Külliyesi, Alaaddin Cami gibi şehir merkezindeki yerlere tur programlarında oldukları için sık sık giderim. Seyyid Battal Gazi, Şucaeddin Veli Türbesi, Üryan Baba Türbesi, Sivrihisar Ermeni Kilisesi, Yunus Emre Türbesi, Hüsrev Paşa Külliyesi, Midas City-Yazılıkaya ve Pessinus’a Anadolu Üniversitesinin hocaları rehberliğinde BEBKA projesi kapsamında gitmişim. (K2)

3.2. Bektaşilik ve Bektaşi Dergâhlarına Yönelik Farkındalık

Katılımcılara Bektaşilik hakkında neler biliyorsunuz ve Eskişehir'deki hangi Bektaşi dergâhlarını tanıyorsunuz? soruları yöneltmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun (13) Bektaşilik hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı, ancak eğitim ve teknik gezilere katılmaya istekli olduğu görülmüştür. Aşağıda katılımcıların örnek ifadelerine yer verilmiştir.

2020 yılı Kasım ayında 'Turist Rehberleri Frigya Bölgesine Tur Tasarlıyor' adlı BEBKA projesinde Prof. Dr. Haşim Şahin eşliğinde Seyitgazi'deki inanç merkezlerini gezmiştik. Eskişehir ve Ankara'da görev yapan turist rehberleri olarak bu merkezler çok ilgimizi çekmişti. Ancak bu konuda bilgi eksikliğini fark ettik. Bu konular turist rehberinin özel bir bilgi birikimine ve alt yapısına sahip olması gereken konulardır. Biz turist rehberleri olarak sanırım bu konuda zayıf kalıyoruz. Ama bu konuda düzenlenecek olan teknik gezilere ve eğitimlere istekliyiz. (K11)

Biz turist rehberleri genellikle somut kültürel mirasa yönelik eğitimler alıyoruz. İnanç merkezleri özel ilgi alanımızda değilse bu konuda eksik kalabiliyoruz. Çünkü bu konular daha fazla okuma gerektiriyor. Bektaşilik de bunlardan biri... Bu konularda uzman turist rehberi olmayınca bu merkezler de tur programlarına dahil edilmeyebiliyor. Bu bir kısır döngü gibi. (K2)

Sadece Bektaşi dergâhlarını somut bir biçimde anlatmak yetmez. Bektaşilik bilgi birikimi gerektiren bir alan... Bu konuya bütüncül bakmak lazım. Hem felsefesini bilmeli hem de dergâhlar hakkında bilgi aktarabilmeli. Bektaşilik özel ilgi alanım ve bu konuda okumalar yapıyorum. (K5)

K7 "Bektaşilik ayrı bir kültür ve bizler genelde şehir turistini ağırlıyoruz. Bektaşi dergâhlarını anlatabilmek için ayrı bir bilgi birikimine ihtiyaç var. Keşke eğitimler olsa da katılsak" şeklindeki ifadesi ile Bektaşiliğe yönelik eğitim ihtiyacına vurgu yapmıştır. Benzer şekilde K3 "Seyyid Battal Gazi Külliyesi tur programlarında yer alsın bile bunları aktarabilecek yeterli bilgim yok." diyerek bu konuda bilgi eksikliğini dile getirmiştir. İki katılımcı Bektaşiliği ve Bektaşi dergâhlarını turistlere rahatlıkla anlatabilecek bilgi düzeyine sahip olmayı çok istediğini belirtmiştir.

3.3. Bektaşi Dergâhlarının İnanç Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesine Yönelik Görüş ve Öneriler

Katılımcıların büyük çoğunluğu Bektaşi dergâhlarının inanç turizmi kapsamında değerlendirdiğinde; ekonomik katkı, geceleme sayısında artış, manevi fayda, turist rehberlerinin çalışma gün sayısındaki artış ve farklı turist tiplerinin gelmesi ile mesleki gelişim olanağı sağlaması gibi faydaları olacağı görüşündedirler. Dördü ise inanç turizminin potansiyel faydasının olmayacağını konusunda görüş bildirmiştir. Bu temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Turist sayısının artmasıyla maddi fayda, Eskişehir'deki Bektaşi dergâhları gibi inanç turizm merkezlerinin insanlar tarafından tanınıp ziyaret edilmesiyse de manevi fayda sağlayacağı kanaatindeyim. (K2)

İnanç turizmi kapsamında Bektaşi dergâhlarına yapılan turlar, Eskişehir'de geceleme sayısını artırabilir, böylece turist rehberlerine daha fazla çalışacak gün imkânı sağlar. (K14)

Bu turları tercih eden misafirler, diğer günübürlük gelenlere göre daha fazla bilgi edinmek isterler. Çünkü buralara gelenler daha çok gelenek ve görenekleriyle Bektaşilik kültürünü, ibadet ritüellerini ve dergâhların mimari yapısını merak edip öğrenmek isteyenlerdir. Böyle bir gruba rehberlik etmek için çok okuyup öğrenmemiz gerekir. Bu da kendimizi mesleki anlamda geliştirmeye

teşvik eder. (K9)

Eskişehir'in inanç turizmine uygun olduğunu düşünmüyorum. (K7)

Bu konuda katılımcılar öneriler sunmuşlardır. Bunlar; akademi, yerel yönetim, seyahat acentaları ve turist rehberleri ile ortak çalışmalar yapılması, geceleme süresi uzun tur programlarının oluşturulması, turist rehberlerine eğitici turlar düzenlenmesi, reklam ve tanıtıma önem verilmesi, seyahat acentalarına tanıtıcı tur düzenlenmesi şeklindedir. Katılımcıların bu temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Bölgenin bilinmesi için turist rehberlerine tanıtıcı/eğitici turlar düzenlenmeli. Üniversite kulüplerine, okullara, akademisyenlere ve seyahat acentalarına, gidilecek bölgelerin önemi hakkında bilgi verilmeli. Gerekirse dronelar eşliğinde tanıtım filmleri çekilmeli, profesyonel fotoğrafçılar ile çalışılmalı. (K3)

Seyahat acentaları Eskişehir'de ağırlanmalı ve Seyir Battal Gazi Külliyesi, Şücaeddin Veli ve Üryan Baba Türbesi gibi Bektaşilik için önemli mekanların tur programlarına eklenebilmesi için fikir yürütülmeli. (K8)

Eskişehir şehir turizminden ayrı düşünülemez. Ancak sürdürülebilirliği sağlamak için şehir merkezi turlarına Bektaşî dergâhlarının da yer aldığı gecelemler tur programları eklenebilir. Bu hem tanıtımı sağlar hem de kademeli olarak inanç turizmine geçişi kolaylaştırır. (K12)

Şeyh Şücaeddin Veli Türbesi'nde yılda bir kez Eylül ayında ulusal ve uluslararası anma etkinlikleri düzenlendiğini biliyorum. Hatta Bulgaristan'dan grupların geldiğini ve bu etkinliklere katıldığını okumuştum. Bunlardan herkesin haberi olmuyor maalesef. Bence bu etkinlik daha geniş kitlelere duyurulabilir ve katılımcı sayısı artırılabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Eskişehir 13. yy'da Bektaşiliğin merkezi konumundadır. Genel anlamda inanç turizmine özel anlamda ise Bektaşilik ve Bektaşî dergâhlarına ilişkin çalışmalar, Bektaşiliğin hoşgörü, sevgi, akıl ve inanç ile Anadolu'ya birlik ve beraberlik getiren bir öğreti olduğu görüşü etrafında toplanmıştır. Eskişehir'deki Seyyid Battal Gazi Külliyesi, Şeyh Şücaeddin Veli Külliyesi, Üryan Baba Türbesi ve Himmet Baba Türbesi gibi Bektaşî dergâhları Seyitgazi ilçesinde yer almaktadır. Gerek din, inanç, ibadet ritüelleri gibi somut olmayan, gerekse mezarlar, türbeler, cami ve külliyeler gibi somut kültürel miras unsurları inanç turizmi aracılığı ile nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu konuda tarih, sanat, sanat tarihi, mimarlık ve arkeoloji alanlarında çok sayıda çalışma olduğu tespit edilse de turizm gibi uygulayıcı bir disiplinde çok fazla yer bulmadığı belirlenmiştir. Alanyazında farklı disiplinlerde Bektaşilik ve Bektaşî dergâhları üzerine teorik çalışmaların çok sayıda olmasına rağmen bu bilgiler turizm alanında uygulamaya dönüştürülmemiştir. Oysa manevi değerlerin yaygınlaştırılması, tanıtılması, ziyaretlere teşvik edilmesi ve bilgi aktarımı için girişimlerde bulunulması gerekmektedir. Eskişehir'deki Bektaşî dergâhlarının Nevşehir'deki Hacı Bektaş Veli Türbesi örneğinde olduğu gibi turizmde yer alabilmesi için girişimlerde bulunulması gerekliliği bu araştırma ile tespit edilmiştir. Bu girişimler, turizmin canlanmasına ve uzun vadede rekabet avantajı elde edilmesi için ürünlerin çeşitlendirilmesine ve potansiyel pazarın genişletilmesine yardımcı olabilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular (1) Eskişehir'deki inanç turizmi merkezlerinin bilinirliği ve tur programlarındaki yeri (2) Bektaşilik ve Bektaşî dergâhlarına yönelik farkındalık (3) Bektaşî dergâhlarının inanç turizmi kapsamında değerlendirilmesine yönelik görüş ve öneriler şeklinde üç tema altında toplanmıştır.

Eskişehir'deki inanç turizmi merkezlerinin bölgede görev yapan çoğu turist rehberi tarafından bilindiği, bununla beraber anlatacak yeterlilikte olan turist rehberi sayısının daha az olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi Eskişehir'deki tur programlarında yer alan inanç turizm merkezlerinden Kurşunlu Külliyesi ve Alaaddin Camii'nin genelde gününbirlik şehir turizmi için gelenler tarafından ziyaret edilmesi, buna rağmen Bektaşî dergâhlarının tur programlarında yer almamasıdır.

Bektaşilik ve Bektaşî dergâhlarını ziyaret eden az sayıda turist rehberinin, proje kapsamında katıldıkları eğitim gezisi vasıtasıyla tanıdıkları ve bilgi edindikleri belirlenmiştir. Bektaşiliğin özel bilgi birikimi gerektirdiği, inanç gibi somut olmayan kültürel mirasa yönelik konuların somut unsurlarla bütünleşik bir konu olarak sunulması gerektiği tespit edilmiştir. Alanyazında bu sonucu destekleyen çalışmalar mevcuttur. Güzel, Köksal ve Şahin (2019) inanç turistlerinin inanç merkezleri ile birlikte somut ve somut olmayan kültürel mirasa ilgi duyduklarını saptamıştır. Köroğlu, Hacıoğlu ve Ulusoy (2017) ile Şahin (2024) de inanç turizmi kapsamında yapılan turlarda daha duyarlı, hassas, doğru, eksiksiz ve tarafsız anlatımların derin bilgi birikimi ile yapılması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bununla beraber turist rehberlerinin inanç turizmüne yönelik yeterli eğitim almadıkları, turist rehberinin özel ilgisi ve uzmanlaşma isteği doğrultusunda kendilerini geliştirme yoluna gittikleri bu çalışmanın sonuçlarındandır. Ayrıca turist rehberlerinin eğitim ve teknik gezilere katılmaya istekli oldukları da belirlenmiştir.

Bu araştırmanın sonuçlarından bir diğeri, Bektaşî dergâhlarının inanç turizmi kapsamında değerlendirilmesi konusunda turist rehberlerinin kendilerine ve turizm sektöründeki diğer paydaşlara fayda sağlayacağı görüşünde olduklarıdır. Bu konuda akademi, yerel yönetim ve seyahat acentaları ile yapılacak iş birliklerine ve eğitimlere hazır oldukları anlaşılabilir bir sonuçtur. Nitekim Eskişehir gibi sezonun kısa olduğu destinasyonlarda görev yapan turist rehberleri, düzenli iş olanağı bulabilmek için kendilerini geliştirmek veya en az bir konuda uzmanlaşmak durumundadır. Bektaşiliğin merkezi sayılabilecek Seyitgazi ilçesinin inanç turizm potansiyelinin olduğu, bu potansiyelin reklam, tanıtım, eğitim gezileri, iş birlikleri ve girişimlerle değerlendirilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda sektöre yönelik çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bu çalışma, Eskişehir'de olduğu gibi tek tip turizm ürününün sunulduğu destinasyonlarda alternatif turizm faaliyetlerinin önerilmesi açısından önemlidir. Sektörün en önemli temsilcilerinden olan turist rehberlerinin turlarda, Eskişehir'e şehir turisti olarak gelenlere inanç merkezleri hakkında bilgi vermesi önerilebilir. Ayrıca halihazırda her yıl Eylül ayında düzenlenen Seyyid Sultan Şücaeddin Veli Anma Etkinlikleri'nin tanıtımı yapılarak tur programlarına eklenebilir. Ayrıca Seyitgazi İlçesi ve çevresinde bulunan Bektaşî dergâhlarına yönelik inanç turizmi ve rotalarını konu alan disiplinlerarası projeler geliştirilebilir. Turist rehberliği öğrencilerine, turist rehberlerine ve seyahat acentası personeline bu rotayı içine alan teknik geziler düzenlenebilir.

Bu araştırmanın bulguları mevcut literatüre önemli ölçüde katkıda bulunsa da bazı sınırlılıklara sahiptir. Bu çalışmanın verilerinin sadece Eskişehir'de görev yapan turist rehberlerinden elde edilmesi, araştırmanın sınırlılığında birini oluşturmaktadır. Gelecekteki çalışmalarda seyahat acenteleri, turistler, destinasyon yöneticileri ve strateji belirleyiciler gibi turizm paydaşlarının görüşleri alınarak yeni bir araştırma konusu belirlenebilir.

Her yıl Eylül ayında düzenlenen Seyyid Sultan Şücaeddin Veli'yi Anma

Etkinlikleri'ne Türkiye'nin yanı sıra Bulgaristan ve Romanya gibi komşu ülkelerden de talipler katılmaktadır. Bu araştırmanın sınırlılığında bir diğeri de etkinliklere katılanlarla görüşmeler gerçekleştirilememesidir. Gelecekteki çalışmalarda Bektaşî öğretilerinin farklı kültür ve coğrafyalardaki insanlar üzerindeki etkisini incelemek üzere Bulgaristan'daki Otman Baba'nın talipleri ve Şücaeddin Veli'yi Anma Etkinlikleri'ne katılanlar ile görüşmeler gerçekleştirilerek daha genellenebilir sonuçlar elde edebilir. Aynı zamanda araştırma sonuçlarının genişletilmesi için nicel yöntemler kullanılabilir.

Kaynaklar

- Aktaş, Semra. *Eskişehir İlinin Turizm Kaynaklarının Mekansal Analizi ve Turizm Pazarlama Stratejisi Sonuç Raporu*. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı-BEBKA, 2020.
- Akyürekli, Zekiye Nur. "Seyyid Battal Gazi ve Külliyesi: Kültürel Bir Miras Anadolu'da İnanç Turizmi", *Fenomenler, Efsaneler, Kişiler ve Mekanlar* ed. Özlem Güzel, 224-233, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020.
- Altınsapan, Erol - Parla, Canan. *Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları 1 Günyüzü Mihalgazi Mihallıçık Sarıcağa Seyitgazi Sivrihisar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Altınsapan, Erol - Yılmazyaşar, Hasan. "Eskişehir'de Seyyid Battal Gazi Kültür Odağında Gelişen Anıt Türbe Mimarisine Bir Bakış". *The Journal of Academic Social Science*, 117, (2021), 1-17.
- Altınsapan, Erol, Say, Yağmur - Gerengi, Ali. "Seyitgazi İlçesinde Bulunan Üryan Baba Zaviyesi ve Türbesi." *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61 (2012), 13-26.
- Avcı, Eda, *İzmir'in İnanç Turizmi Potansiyelinin Seyahat Acentaları Açısından Değerlendirilmesi*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Ayaz, Nurettin - Mehmet Eren. "Türkiye'de İnanç Turizmi Üzerine Nitel Bir Araştırma." *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*. 5/2 (2020), 284-300.
- Aydın, Filiz. "Seyitgazi Arslanbeyli Köyü'nde Şeyh Sücaeddin Külliyesi". *Vakıflar Dergisi/IX*, (1971). 201-251.
- Aydın, Önder - Erhan Akça - Bora Tubay. "Eskişehir İli Seyitgazi İlçesi Yazıdere Köyündeki Eski Alevi Zaviyesi: Üryan Baba Manzumesi." *TÜBAV Bilim Dergisi* 6/1 (2013), 11-22.
- Bulut, Zehra. *Türkiye'de İnanç Turizmi Kapsamında Selçuk Aziz Yuhanna Bazilikasının Turistik Ürün Potansiyeli ve Tanınmışlık Düzeyi Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Carboni, Michele, Carlo Perelli - Giovanni Sistu. "Is Islamic Tourism A Viable Option For Tunisian Tourism? Insights from Djerba". *Tourism Management Perspectives*, 11, (Temmuz 2014), 1-9.
- Çerkez, Rabia Seher, Halaç, Hicran Hanım - Gülşen, Merve. "Mimari Yapıların İnanç Turizmindeki Öneminin Sücaeddin Veli'yi Anma Etkinlikleri Üzerinden İncelenmesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 103, (Eylül 2022), 301-322.
- Çiğçi, İbrahim - Akova, Orhan. "İnanç Turizmi Kapsamında Hacı Bektaş Veli Dergâhına Yönelik Bir Araştırma". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 80, (Aralık 2016), 183-218.
- Denkhalbant, Ayşe. "Şeyh Şücaüddin Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/70-71. İstanbul: e İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- Diñer, Elis. *Bölgesel Kalkınmada Termal Turizm: Eskişehir İline Yönelik Bir İnceleme*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Doğru, Halime. *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*. İstanbul: AFA Yayınları, 1992.
- Doğruer, Semra. "Sücaeddin Veli Ocağı'nın Dedesi Nevzat Demirtaş ile Söyleşi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 37, (2006). 185-200.
- Ekimci, Betül Gelengül. "Seyit Battal Gazi Tekkesi'nin Tarihsel Sürekliliği ve Koruma

- Sorunları” *Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu (2-4 Kasım 2017)*. 175-185. Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2017.
- Ersal, Mehmet. Şücaeddin Veli Ocağı: Balkan Aleviliğindeki Yeri, Rolü ve Önemi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 63, (Ocak 2013), 207-230.
- Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Erişim 10 Şubat 2024. <https://eskisehir.ktb.gov.tr/>.
- Fındıklı, Erhan Berat. “İdeolojik Bir Tema Parkı Olarak Eskişehir”. *Divân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 51/2, (2021), 39-80.
- Gümüş, Gökhan. *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi: Kapadokya Bölgesindeki İnanç Turizmi Kaynaklarının Değerlendirilmesi*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Güner, Derya - Temizkan, Saadet Pınar. Eskişehir’in Medikal Turizm Potansiyeli Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Gastro: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 6/2 (2022), 478-498.
- Güzel, Özlem. “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 22, (2010), 87-100.
- Güzel, Özlem, Köksal - Şahin. “İnanç Turu rehberliği Alanında Uzmanlaşma”, *Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma*. ed. Özlem Güzel ve Özlem Köroğlu, 101-148. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Harunoğulları, Muazzez. “Kilis’in İnanç Turizmi Potansiyeli ve Kutsal Mekânları”. *Electronic Turkish Studies*, 11/21, (2016),177-210.
- İşık, Burcu. *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Ege Bölgesinde Yer Alan Yedi Kiliselerin İnanç Turizmi Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma*. İzmir: İzmir Kâtip Celebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Kalyoncu Yolaçan, Merve. “Destinasyonlarda Kültürel Mirasın Korunması”. *Destinasyon Geliştirme ve Örnek Uygulamalar*. ed. Oktay Emir, 185-197. Ankara: Detay Yayıncılık, 2022.
- Karamustafa, Ahmet T. *Tanrının Kural Tanımaz Kulları İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*. çev. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Kavak, Muhammed. “Eskişehir”. *Turist Rehberleri İçin Şehir Turu Rehberi*. Ed.. Ali Türker ve Gökhan Köksal, 156-175. Ankara: Detay Yayıncılık, 2021.
- Köksal, M. Fatih. “Şeyh Şücaeddin Velâyet-Nâmesi’nin Son Neşri Üzerine”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 84, (2017), 9-45.
- Köroğlu, Özlem, Hacıoğlu, Necdet - Ulusoy, Hasret. “İnanç Turizmine Yönelik Alanlarda Ziyaretçi Yönetimi Çerçevesinde Turist Rehberlerinin Rol ve Sorumlulukları”. *Yüzyüçüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/3 (2017), 267-278.
- Küçükcan, İlyas. “Kültürel Geleneğimizde Seyyid Battal Gazi ve Külliyesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 36, (2005), 159-188.
- Küçükcan, İlyas. *Nacolea’dan Seyitgazi’ye Seyyid Battal Gazi Külliyesi*, Eskişehir: Seyyid Battal Gazi Vakfı Yayınları, 2009.
- Küçükcan, İlyas. *Eskişehir İnanç Turizminde Seyitgazi Ağırılığı*. Eskişehir Ticaret Odası, 2020.
- Lincoln, Yvonna. S.- Guba, G. Egon. *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1985.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Süfilik: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Oruç Çetiner, Selen. *Afyonkarahisar’ın İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Çalışma*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Özsöz, Feride Melis. «Şehir Pazarlamasında Bir Marka Şehir Olarak Eskişehir’in İncelenmesi.» *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 2/1 (2018), 12-34.
- Parlaktuna, İnci - Elis Dinçer. “Termal turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi: Eskişehir Uygulaması.” *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16/2 (2019), 259-273.
- Parman, Ebru-Altınsapan, Erol. “Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyünde Himmət Baba Türbesi ve Devşirme Malzemesi”, *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları*. Ed. Baha Tanman ve Uşun Tükel, 115-228. İstanbul: Simurg Yayınları, 2001.
- Patton, Michael Quinn. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Pegem Akademi: İstanbul, 2018.

- Sargin, Sevil. "Yalvaç'ta İnanç Turizmi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/2, (2006), 1-18.
- Say, Yağmur. "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Önemli Bir Kült Kimlik: (Sücaaddin Veli Sultan Varlığı)". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 37 (2006), 99-134.
- Say, Yağmur. *Kalenderi, Alevi ve Bektaşî Kültünde Önemli Bir Alp-Eren Gazi*. T.C. Eskişehir Valiliği, 2010.
- Seçilmiş, Cihan. "Ziyaretçilerin Gözüyle Eskişehir Turizminin Gelişmesini Etkileyen Sorunlar". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3/3, (2011), 37-57.
- Sevinç, Haktan - Azgün, Sabri. "Bölgesel Kalkınma ve İnanç Turizmi Bağlamında Akdamar Kilisesi Örneği". *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2/2, (2012), 17-21.
- Sezgin, Erkan - Düz, Burak. "Testing the proposed "GuidePerf" Scale for Tourism: Performances of Tour Guides in Relation to Various Tour Guiding Diplomas". *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23/2, (2018), 170-182.
- Şahin, Haşim. "Şücaüddin Veli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 247, 248. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Şahin, İlker. "Turist Rehberlerinin İnanç Turizmine İlişkin Algıları, Sorumluluk Alma Eğilimleri ve Uzmanlaşma Niyetleri Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 19/74, (2024), 221-247.
- Şenel, Elif - Kılıç, İlker. "Eskişehir'in İlinde İnanç Turizmi Üzerine Bir Değerlendirme: Odunpazarı Örneği". *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4/4, (2020), 3873-3886.
- Tapur, Tahsin. "Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi". *Journal of International Social Research*, 2/9, (2009), 473-492.
- Tezcan, Seda. *İnanç Turizmi Kapsamında Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin İncelenmesi: Demre Örneği*, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Lisans Tezi, 2023.
- Toruk Ferruh. "Frig Vadisi'nde Bir Yerleşim: Kümbet Köyü". *Arış* 10 (2014), 72-111.
- Türk Dünyası Vakfı, Erişim 10 Şubat 2024. <https://www.turkdunyasiyavakfi.org.tr/>
- Usta, Kağan Mehmet. *İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Uysal Davut. "A Research on The Investigation of The Attitudes of The Local People In Eskişehir Towards Faith Tourism", *International Journal of Contemporary Tourism Research* 3/1 (2019), 28-42.
- Ünal, Hakan. *Batı Karadeniz Bölümünde Turistik Ürün Çeşitlendirme: İnanç Turizmi Kaynaklarının Değerlemesi Üzerine Bir Araştırma*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Üsküdar, Şerife. *Eskişehir'in Kültür Turizmi Potansiyeli ve Yerli Turistlerin Buna İlişkin Algıları Üzerine Bir Araştırma*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Üsküdar, Şerife - Çakır, Mustafa - Temizkan, Saadet Pınar "Yerli Turistlerin Eskişehir'in Kültür Turizmine İlişkin Algıları". *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 2/2 (2014). 67-76.
- Yıldız, Ayşe. "Şücaaddin Baba Velâyetnâmesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* /37 (2006), 49-98.
- Yılmaz, Aysel - Yetgin, Duygu. "Assessment on Thermal Tourism Potential in Eskisehir through the Tour Guides' Perspective", *5th International Research Forum on Guided Tours (15-18 March 2017)*. Roskilde University, Denmark, 2017.
- Yılmaz, Hacı. "Sultan Şücaeddini Veli Zaviyesi ve Vakfına ait Yeni Belgelere Bir Bakış". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 37 (2006), 7-48.
- Yılmaz, Hakan. "Eskişehir'in Biricik Destinasyon Önerisi Endüstriyel Miras". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 29/2 (Aralık 2014), 205-225.
- Yüksek, Gökçe - İstanbullu Dinçer, Füsün - Dinçer, Mithat Zeki. "Seyitgazi İlçesi Paydaşlarının Sürdürülebilir Turizm Farkındalıkları". *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2019), 107-121.

Extended Abstract

Eskisehir is a prominent destination with its city tourism. In recent years, domestic tourists and day-trippers coming to Eskişehir with package tours visit the parks and museums in the city centre. There are mosques, masjids, tombs, complexes, churches, shrines, cemeteries and necropolises within the borders of Eskişehir (Aktaş, 2020). Looking at the religious tourism potential of Eskişehir, it is seen that Mevlevi lodges such as Kurşunlu Complex and Alaaddin Mosque are located in the city centre, but these centres are not evaluated in the context of religious tourism. Bektashi lodges stand out among the faith tourism centres other than Mevlevi lodges. Seyitgazi district was a religious centre for the Kalenderi-Bektashi community during the Seljuk and early Ottoman periods and this region contains many religious heritage. The tombs and complexes of Bektashi dervishes, who were effective in the Turkification of the region and the spread of Islam, constitute a potential for faith tourism in terms of both tangible and intangible cultural heritage. One of the main purposes of faith-based visits to the tombs of these personalities, which are also permanent with their historical qualities, is the traditionalisation of the love and devotion to Hacı Bektash Veli.

This research tries to fill this gap in the literature by focusing on evaluating the Bektashi dervish lodges in Eskişehir in the context of faith tourism. The study aims to assess the Bektashi dervish lodges in Eskişehir within the scope of faith tourism from the perspective of tour guides. Following this purpose, this study will provide practical contributions to the sector and local administrations and theoretical contributions to academia with the predictions it will offer.

In this study, in which a qualitative research method was adopted, semi-structured interviews were conducted with 16 people working as tour guides in Eskişehir province, based on the important role of tour guides in promoting the destination and informing tourists. The data obtained from the interviews were transferred to the qualitative data analysis programme MAXQDA and deductive thematic analysis was performed. In addition, it will provide due diligence to practitioners on whether the Bektashi dervish lodges in Seyitgazi and its surroundings in Eskişehir can be developed as an alternative to city tourism by evaluating them within the scope of religious tourism. In this context, it is thought that faith tourism centres can be a solution to problems such as daily visits or short overnight stays, which can be considered among the negative effects of city tourism, and the fact that touristic activities carried out only in the city do not spread to the districts. As a result of the study, it was determined that tour guides believe that Tomb of Sheikh Sücaeddin, Tomb of Üryan Baba and Tomb of Himmet Baba in Seyitgazi can be evaluated within the scope of religious tourism and that the promotion of Bektashi dervish lodges is insufficient, that they are not included in tour programmes, and that tour guides are willing to receive training on this subject. It is anticipated that this study will facilitate the development and promotion of a faith route centred on Bektashi lodges, which will serve as an alternative to conventional city tourism in Eskişehir. In line with the results of this research, various suggestions have been developed for the sector and future researches.